

4. Європейська асоціація університетів дистанційного навчання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eadtu.nl/default.asp>

5. World Education Report 2000. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.UNESCO.org/education/information/wer/index.htm>

6. Сайт українських розробників системи Інтернет-освіти Moodle. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moodle.ukma.kiev.ua>

Надійшла до редколегії 30.09.2009

УДК 378.6

Фадєєв В. І.

ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито основні тенденції розвитку сучасної вищої освіти в рамках загальносвітових, загально цивілізаційних змін. Показуються потреби становлення нових освітніх систем. Ключові слова: освіта, загальносвітові зміни, модернізація вищої освіти, тенденції розвитку освіти.

Фадєєв В. І. Характеристика тенденцій розвитку сучасного вищого образования. В статті раскрыты основные тенденции развития современного высшего образования в рамках общемировых общецивилизационных изменений. Выявлены потребности становления новых образовательных систем. Ключевые слова: образование, общемировые изменения, модернизация высшего образования, тенденции развития образования.

Fadeev V. I. Description of tendencies of development of modern higher education. In the article the basic tendencies of development of modern higher education are exposed within the framework of world, in general lines civilization changes. The necessities of becoming of new educational systems are shown. Key words: education, world changes, modernization of higher education, tendency of development of education.

В останнє десятиріччя в умовах радикальних перетворень в українському суспільстві освітня система діяла в силу накопиченого в радянській і пострадянській час науково-освітнього потенціалу. У той же час зміни соціально-економічного середовища, що відбуваються в сучасних умовах, висувають нові вимоги до вищої школи. Реформа вищої освіти в Україні припускає розвиток її у двох напрямках: перетворення в стабільне джерело ефективності соціально-економічної, культурної і науково-технічної сфер діяльності людини у власній країні, а також участь у формуванні світового освітнього простору.

Третій напрям вивчення проблеми пов'язаний з обґрунтуванням теорії управління ВНЗ на основі положень теорії соціальних систем і кібернетики щодо специфіки феномену управління, факторів впливу зовнішнього середовища на функціонування ВНЗ, зворотного зв'язку як основи контролю діяльності ВНЗ; удосконаленням інформаційних банків і систем внутрішньошкільної педагогічної інформації, класифікації педагогічної інформації та уточненням їхнього змісту, але без урахування зовнішніх інформаційних потоків і соціальної інформації (В. Г. Афанасьєв, Є. С. Березняк, В. І. Бондар, Ю. В. Васильєв, Л. І. Даниленко, Ю. К. Конаржевський, В. І. Маслов, Н. М. Островерхова, В. С. Пікельна, Ю. Я. Табаков, Л. І. Фішман, Т. І. Шамова, А. Шміте, О. Т. Шпак та ін.).

Для того, щоб уявити собі тенденції вищої освіти в нашій країні звернемося спочатку до тенденцій, що проявляються в загальносвітовому просторі, тому що вони не завжди збігаються з тенденціями, що проявляються в Україні, а в деяких випадках вони мають прямо протилежну спрямованість. Теоретичний аналіз літератури [1-7] дозволяє виявити загальносвітові, загальноцивілізаційні тенденції, характеризуючи спрямованість і особливості їхнього прояву в нашій країні.

1. *Поява нової людини у світі – homo scientificus.* Ця тенденція зв'язана, насамперед, зі зміною критеріїв, за якими судять про багатство й могутність окремих країн. У наш час основним критерієм могутності є кількісне і якісне володіння новими технологіями і швидкість їх розробки, а вони, у свою чергу, пов'язані з рівнем розвитку науки, з числом учених, здатних розробити нові підходи і технології. Недарма такого поширення одержав вислів „відплив умів”, він описує процес, який відбувається в нашій країні з кінця 80-х років. Таким чином, ми

починаємо розуміти, що головний спосіб підвищення могутності й добробуту країни - підвищення рівня освіти населення, розвиток творчих здібностей окремої людини, які є інвестиціями в завтрашній день.

2. *Інтенсивний розвиток наук про людину.* XX століття – вік відкриттів в області біології (живі об'єкти природи). Вже зроблені біологічні відкриття (клонування, дослідження геному людини) дають підставу стверджувати, що життя як окремого індивіда, так і людського соціуму може дуже сильно змінитися. Існує припущення, що наступне століття буде століттям відкриттів в області ресурсних, прихованих, потенційних можливостей людини, і відповідно, їх результати вплинуть на цілі, зміст і способи виховання й освіти людини.

3. *Глобалізація світу і полікультурний характер комунікацій.* Виникнення міжнародних корпорацій, авіалайнерів, що дозволяють за лічені години перетинати континенти й океани, комп'ютерного Інтернет-зв'язку перетворює світ за образним висловом ЮНЕСКО, в „глобальне село”. Яскравим тому підтвердженням є об'єднання Європи, досить часте вживання виражень „світ без границь”, „громадянин світу” тощо. Процеси інтеграції мають як позитивне значення (світ без воїн і конфліктів), так і складно прогнозоване негативне значення (стирання національних, культурних, мовних традицій). Ця тенденція вимагає зміни акцентів при виробленні пріоритетів у вихованні підростаючого покоління [3].

4. *Інтернаціоналізація (при збереженні національної ідентичності).* Інтернаціоналізація освіти є складовою частиною процесу глобалізації. Інтернаціоналізація вищої освіти має кілька аспектів, у тому числі: застосування порівнянних стандартів навчання, конкуренція з боку закордонних вищих навчальних закладів, конкуренція щодо залучення до навчання іноземних студентів на платній основі, контроль якості освітніх продуктів. Ознаками інтернаціоналізації вищої освіти стала масова мобільність студентів і викладачів, а також широке використання інформаційних технологій у процесі навчання, що радикально полегшило доступ до залучених, у тому числі й закордонних освітніх і дослідницьких ресурсів. Наслідком і стимулом для подальшого розвитку інтернаціоналізації в європейських державах став Болонський процес, спрямований на досягнення порівнянності систем вищої освіти в країнах-учасниках.

Але разом з тим зв'язок процесів інтернаціоналізації й уніфікації стандартів освіти є не односпрямованим й неоднозначним. Залучення інститутів вищої освіти різних країн у глобальну взаємодію дійсно перетворює їх в „систему сполучених посудин”. Підтвердження цієї тези можна виявити при аналізі ходу інтернаціоналізації в Нідерландах. Професійні школи не одержали статусу університетів, а диплом «спеціаліста» не витиснутий дипломом «бакалавра». Інтернаціоналізація виражається в стрімкому розвитку альтернативних сегментів ринку освітніх послуг, розрахованих «на експорт». У Нідерландах за останні кілька років сектор «міжнародних вищих закладів» і спеціалізованих «міжнародних університетських програм» став порівнянний із традиційними формами вищої освіти – університетським (WO) і вищим професійним (HBO). Всі міжнародні інститути пропонують курси англійською мовою, запрошуються викладачі з усіх голландських університетів. Найбільш успішними щодо цього вважаються бізнес-школи Deventer Business School (DBS) і Dutch Delta Business School (DDBS) [2].

5. *Зміна соціально-побутових умов життя людини.* Будинок перетворюється в місце відпочинку й спілкування членів родини між собою. На жаль при цьому, процес комунікацій на рівні „людина – людина” замінюється найчастіше на „людина – техніка” (телевізор, комп'ютер, телефон), що приводить до посилення почуття самотності, ізольованості і тривожності в людей похилого віку, домогосподарок, дітей. Взаємини між членами родини також змінюються від авторитарно-економічної залежності членів родини один від одного до рівноправних, партнерських відносин. Зміна відносин спостерігається не тільки на рівні „дорослий – дорослий”, але й на рівні „дорослий – дитина”, що свідчить про явний прояв тенденції гуманізації виховних відносин.

6. *Акселерація і зміна сексуальних норм людини.* Сьогодні більшість людей завершує свій ріст до 18 років, а полової зрілості досягають у 12-13 років у порівнянні з 17-18 роками сторіччя тому [6]. Наслідки акселерації, що мають вплив на освітній процес:

– зміна сексуальних норм. Якщо за старих часів вік полової і соціальної зрілості практично збігався, а регуляція соціальних сексуальних норм здійснювалася за допомогою шлюбу, то збільшення вікового розриву біологічного й соціального дозрівання приводить до того, що дошлюбне сексуальне життя вже завоювало значне соціальне визнання в усьому цивілізованому світі;

– розмиваються норми „дорослості”. Дорослі раніше мали певні переваги, а отже, мали більший авторитет і владу над дітьми, яким деякі речі були категорично заборонені. Зміна сексуальних норм приводить до втрати переваг, а, отже, до ослаблення влади над дітьми. Незаперечність і владність стають усе менш характерними у взаєминах „дорослий – дитина”;

– зріст. Багато проблем авторитету в школах і родинях, за даними М. Трузі [7], загострюються саме тому, що підлітки зараз зовнішньо не відрізняються від дорослих. Сьогодні молоді люди мають великий зріст, але їх у дійсності не можна вважати дорослими. Це створює проблему авторитету дорослих, оскільки він для дітей завжди ґрунтувався на тому, що дорослі вищі і сильніші;

– зміна відносин „дитина – дорослий”. На зміну взаєминам, заснованим на неухильному й беззастережному виконанні вимог дорослих, авторитеті, який утримується винятково на зовнішніх ознаках, поступово приходять більш цивілізовані взаємини. Єдиний для всіх авторитет практично перестав існувати, на його місце приходять багатоликий авторитет, множинність видів авторитету, плюралізм у прийнятті або неприйнятті певного авторитету.

7. Толерантність до прояву неординарності думок, у поведінці й зовнішньому вигляді окремих людей. Толерантність проявляється не тільки відносно політики, ідеології й релігії, але й у питаннях, що зачіпає норми й патології в психіатрії (сторіччя назад шизофренія, наприклад, уважалася важким психічним захворюванням, сьогодні ж, за даними ВОЗ, у 95% населення в тій чи іншій мірі можна виявити симптоми цього захворювання), поведінкових реакцій (гомосексуалізм, вуйєризм), зовнішнього вигляду (хіпі, панки) та ін. Таким чином, відбувається певне стирання грані між „нормою” і „патологією”, що робить процес педагогічного цілеполагання надзвичайно складним.

8. Наростання інформації й зміна засобів комунікації. Сьогоднішній час визначається як час інформаційного буму, інформаційного вибуху. Особливий розвиток одержують мультимедійні форми навчання, e-learning, які постійно оновлюються. Звідси виникає проблема відбору змісту освіти.

9. Необхідність довічного навчання. Відбулася істотна незгодженість циклу життя людини і циклів життя його занять (спеціалізацій, професій) [4]. Людська сукупна діяльність принципово змінилася, змінилися принципи її функціональної організації, вже зовсім не домінують фабрика й її конвеєр, які були характерні для початку ХХ в. Людям усе більше доводиться управляти технологіями й будувати комунікацію один з одним для досягнення загальних цілей, а це означає, що їм необхідно орієнтуватися в просторі знань, вміти без жалю відмовлятися від сформованих стереотипів і форм поведінки й мислення. Вища освіта часто розглядається роботодавцями як необхідний початковий щабель для освоєння професійних обов'язків. Фактично мова йде про необхідність одержання освіти протягом всього життя [3].

10. Підвищення освітнього рівня населення. Масове прагнення населення до одержання вищої освіти стало глобальною тенденцією, що проявляється в більшості економічно розвинених країнах світу. Збільшення частки людей з вищою освітою спостерігається у всіх країнах ОЕСР. За даними ОЕСР, у 1997 р. близько 14% європейців у віці 25-34 років мали вищу освіту, тоді як в 2008 р. цей відсоток становить 19% [5]. Ключову роль у формуванні розглянутої тенденції зіграли такі фактори як вимоги ринку праці й розгляд вищої освіти як «соціального ліфта», що гарантує певний підйом матеріального рівня і якості життя, у тому числі й для тих, хто може бути віднесений до соціально уразливої частини населення. Сьогодні в країнах Європи частка робочих місць для фахівців з вищою освітою досягає 30-40 відсотків. За даними ОЕСР, вища освіта піднімає рівень доходів дипломованих фахівців не менш чим в 1,5-2 рази [5].

Стратегічною метою перетворень у галузі освіти є пошук гнучкої, динамічної моделі освітньої системи, що включає в себе як загальні (інваріантні) компоненти державної освітньої

системи у вертикальній ієрархії (від дитячого садка до післядипломної освіти дорослих), так і специфічні для окремих територій компоненти в їхньому взаємозв'язку „по горизонталі” (профільне різноманіття) залежно від географічних особливостей регіону, традицій, потреб і можливостей населення і регіону з метою посилення нововведень, удосконалень і трансформацій.

11. *Лібералізація адміністративного керування освітою з боку держави – автономізація.* Під „автономізацією” освіти розуміється підвищення фінансової й адміністративної незалежності вузів від держави. Автономізація проявляється, насамперед, у підвищенні самостійності ВНЗ у всіх сферах керування – від кадрової й адміністративно-фінансової політики, до планування прийому студентів, змісту й обсягу навчальних курсів і визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень.

Автономізація в жодному разі не повинна сприйматися як повна незалежність ВНЗ від держави. По-перше, надання закладам вищої освіти значної фінансової й адміністративної автономії супроводжується підвищенням контролю якості освіти: при виконанні кількісних показників, держава зацікавлена в забезпеченості країни робочою силою, рівень кваліфікації якої відповідав би потребам соціального й економічного розвитку. Автономізація ВНЗ, з однієї сторони, і посилення контролю якості навчання, з іншої, являють собою два взаємодоповнюючих процеси, що дозволяють підтримувати баланс інтересів у новій системі функціонування університетів. По-друге, у більшості країн ОЕСР держава продовжує фінансувати не менш 70% бюджетів ВНЗ. При цьому ті або інші форми і методи залучення позабюджетних джерел залежать від багатьох обставин, які визначені як можливостями конкретного вищого навчального закладу, так і державною політикою.

Ці зміни торкнулися насамперед таких ключових сфер, як адміністративне керування й керування фінансовими ресурсами. Ініціюючи зміни у відносинах з ВНЗ, всі держави ОЕСР продовжували йти до таких ключових цілей: виконання освітою ролі соціального регулятора; забезпечення якості освіти; підвищення фінансової ефективності в секторі вищої освіти [2].

Становлення нових освітніх систем припускає:

– розвиток суспільного й особистого усвідомлення *освіти як цінності*, тобто мотивованого й стимульованого відношення територіального співтовариства й окремої людини до рівня власної освіти і її якості;

– формування, стійке функціонування й розвиток *освіти як системи*, тобто встановлення взаємозв'язку між безліччю освітніх (державних і недержавних) установ, що різняться за рівнем і профілем підготовки, але володіють у своїй сукупності такими інваріантними якостями, як гнучкість, динамічність, варіативність, наступність, цілісність;

– прогресивний розвиток *освіти як процесу*, тобто технологізованого просування від цілей до результату за допомогою індивідуально-соціальної взаємодії педагогів і учнів, що припускає персоніфіковане, емоційно-мотиваційне вдосконалювання особистості й діяльності педагога:

– виведення на якісно новий рівень *освіти як результату*, що включає в себе підвищення рівня функціональної грамотності (грамотності, доведеної до суспільно й особистісно необхідного максимуму), професійної компетентності фахівців різного профілю й загальнокультурного рівня різних категорій населення [1].

У рамках традиційної педагогічної парадигми, освіта представлялася як трансляція соціального досвіду, культури, накопичених попередніми поколіннями новим поколінням, що йде на зміну. Машина освіти як трансляції досвіду працювала протягом декількох століть практично без зривів: одні відбирали зміст переданих відомостей, „заганяли” його в підручники й навчальні програми, інші цілеспрямовано займалися пошуком технологій навчання, конкретних методик викладання, треті навчали всьому цьому вчителів. Учителя ж успішно виступали в ролі „трансляторів”. Основні принципи, на яких була заснована вся традиційна педагогічна парадигма, зводилися до оптимізації, інтенсифікації, уніфікації навчально-виховного процесу (з типізацією програм і масовістю навчання). Це робило систему освіти дешевою, що влаштовувало будь-яку не дуже багату державу й не дуже багатих батьків. Життя

ж звичайної людини в рамках традиційної педагогічної парадигми представлялося послідовно змінюваними одна одну фазами – освоєння соціального досвіду, накопиченого попередніми поколіннями; його приріст за допомогою власної трудової діяльності; і нарешті – передача наступному поколінню „прирощеного” досвіду. Причому перша фаза життя людини (дитинство й початок юності), фаза освоєння соціального досвіду, у традиційних уявленнях – це поки не саме життя, а лише підготовка до нього. Подібні уявлення існували протягом століть. Однак соціальні зміни, що пройшли протягом останнього століття, приводять до значної трансформації педагогічної сфери.

Таким чином, до загальносвітових, загальцивілізаційних тенденцій, що характеризують освіту, відносяться: поява нової людини у світі – homo scientificus; інтенсивний розвиток наук про людину; глобалізація світу і полікультурний характер комунікацій; інтернаціоналізація (при збереженні національної ідентичності); зміна соціально-побутових умов життя людини; акселерація і зміна сексуальних норм людини (зміна сексуальних норм, розмитість норм „дорослості”, проблема „зросту дітей”, зміна відносин „дитина – дорослий”); толерантність до прояву неординарності думок, у поведінці й зовнішньому вигляді окремих людей; наростання інформації й зміна засобів комунікації; необхідність довічного навчання; підвищення освітнього рівня населення. Становлення нових освітніх систем потребує: розвиток суспільного й особистого усвідомлення освіти як мотивованого й стимульованого відношення територіального співтовариства й окремої людини до рівня освіти і її якості; встановлення взаємозв'язку між безліччю освітніх (державних і недержавних) установ, що забезпечують такі інваріантні якості, як гнучкість, динамічність, варіативність, наступність, цілісність; технології освіти – просування від цілей до результату за допомогою індивідуально-соціальної взаємодії педагогів і учнів, що припускає персоніфіковане, емоційно-мотиваційне вдосконалювання особистості й діяльності освітянина; підвищення рівня функціональної грамотності (грамотності, доведеної до суспільно й особистісно необхідного максимуму), професійної компетентності фахівців різного профілю й загальнокультурного рівня різних категорій населення.

Література

1. Гершунский Б. С. Философия образования / Гершунский Б. С. – М.: Флинта, 1998. – 427 с.
2. Trade-offs in restructuring tertiary education: The roles of tertiary institutes and colleges, 2004. – 72 p.
3. Фомичева И. Г. Философия образования: некоторые подходы к проблеме / Фомичева И. Г. – Новосибирск: Изд-во СО РАН, 2004. – 242 с.
4. Щедровицкий П. Г. Педагогика свободы / Щедровицкий П. Г. // Философия образования. – М., 1994. – 196 с.
5. OECD in Figures, 2002.
6. Turnure J., Buim N., Thurlow M. The Effectiveness of Interrogatives for Prompting Verbal Laboration Productivity in Young Children // Child Development. – 1976. –Vol. 47.
7. Wilson J. Practical Methods of Moral Education. – L., 1972.

Надійшла до редколегії 28.09.2009

УДК 378.1 : 378.046.4

Шара С. О.

МОДЕЛЬ ОСОБИСТІСНОГО І ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ МОЛОДОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ НЕПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Автор описує прогностичну модель особистісного і професійного зростання молодого викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю для ефективного вирішення завдань удосконалення даного процесу, аналізу загальних закономірностей зростання особистості викладача. Подається характеристика рівнів його особистісного і професійного зростання. Ключові слова: модель, модель особистісного і професійного зростання, рівні особистісного і професійного зростання, молодий викладач вищого навчального закладу непедагогічного профілю.

Шара С. А. Модель личностного и профессионального роста молодого преподавателя высшего учебного заведения непедагогического профиля. Автор описывает прогностическую модель личностного и профессионального развития молодого преподавателя высшего учебного заведения